

Сторінка молодого вченого

УДК 338.33:43
© 2014

Р.М. Чумак

*Білоцерківський
національний аграрний
університет*

** Науковий керівник —
доктор економічних наук
І.В. Свиноус*

Ключові слова: диверсифікація, ефективність розвитку, діяльність підприємства, спеціалізація.

Аграрний сектор України має особливе значення у формуванні ефективної ринкової економіки держави. Специфіка галузі виявляється в її велетенських масштабах, особливих умовах виробництва, багатоукладності, розгалуженості об'єктів, обмеженості виробничих ресурсів. Це потребує від суб'єктів ринкового господарювання на селі постійно дотримуватися високого рівня конкурентоспроможності завдяки чинникам природного, технологічного та організаційно-економічного характеру, поглибленню і розвитку кооперації, інтеграції, підвищенню концентрації виробництва, його диверсифікації.

Диверсифікація сільськогосподарського виробництва продиктована об'єктивними причинами природного й економічного порядку, позитивно впливає на економічну, соціальну й екологічну ефективність аграрних формувань. Через реалізацію проектів диверсифікації виробництва поліпшується використання землі, засобів виробництва і трудових ресурсів, завоюються додаткові ніші ринків, стабілізується

фінансовий стан сільгоспвиробників, повніше задовольняється попит на продукцію, роботи та послуги. Диверсифікація дає можливість краще насичувати ринки товарами, замінювати застарілі новими, підвищувати ефективність виробництва, рівномірніше використовувати ресурси протягом року, підвищувати зайнятість завдяки новим робочим місцям. Диверсифікація сприяє витісненню імпорту, рівномірнішому надходженню доходів за періодами року, збільшенню річної маси прибутку. З огляду на це диверсифікація виробництва потребує особливого типу господарювання, що стимулює новачі, пошук нових виробництв і ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання диверсифікації виробництва досліджували: А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд, І. Ансофф, Г. Мінцберг, О.А. Бабінцева, Г. Немченко, С. Донецька, В.Я. Семенов, А.А. Іщенко, І.Н. Красников, В.Г. Андрійчук, М.Х. Корецький, В.А. Борисова, В.Г. Дудінов, Н.Г. Маслак, М.В. Міньковська, М.Й. Малік, А.В. Чупіс, А.О. Шепіцен та ін.

Мета досліджень — узагальнити передумови здійснення диверсифікації виробничої діяльності агропідприємств та запропонувати авторський підхід до розв'язання цієї проблеми.

Методи досліджень. В економічних дослідженнях були використані такі методи, як системно-структурний, що застосовувався для оцінки диверсифікації в сільському господарстві; монографічний та абстрактно-логічний — для узагальнення природи, форм і видів диверсифікації, її аграрної специфіки застосування впливу на зайнятість населення та підвищення ефективності виробництва.

Результати досліджень. Нині сучасний стан сільського господарства зумовлений поступовим відродженням галузі після проведених реформ у 90-х роках минулого століття. Потенціал для зростання виробництва використовується недостатньо, хоча можливості комплексу — очевидні. Останнім часом було розроблено заходи з удосконалення економічних умов розвитку сільського господарства, які дали змогу забезпечити збільшення виробництва продукції і зростання ефективності цієї галузі. Передусім — це збільшення виробництва м'ясної та молочної продукції, розроблення загальнодержавних програм розвитку села, підтримка функціонування малих форм аграрного бізнесу [5].

З огляду на ситуацію, що склалася, потрібно підвищувати потенціал агропідприємств через диверсифікацію виробництва, позаяк диверсифікація є продуктивнішим і ефективнішим процесом в удосконаленні організаційно-економічних відносин в економіці.

З погляду економіки, диверсифікація (від лат. *diversus* — різний і *facere* — робити) — це синхронний розвиток кількох чи багатьох невзаємопов'язаних технологічних видів виробництва або сервісу, збільшення номенклатури виробленої продукції, надання робіт чи послуг [10].

Основною метою диверсифікації є збільшення прибутку та зменшення ризиків завдяки веденню діяльності в кількох напрямках, які навіть можуть характеризуватися особливою періодичністю (в момент, коли одні галузі переживають спад, інші можуть бути на піку свого розвитку) [7].

Оскільки диверсифіковані підприємства є стійкішими в конкурентній боротьбі, у них зменшується ризик збитків від кон'юнктурних, структурних та циклічних коливань. Диверсифікація є необхідним і загальноприйнятим методом розвитку суб'єктів господарської діяльності.

Це стратегія виходу на товарний ринок, відмінний від поточних товарних ринків підприємства. Вона знаходить вираження у двох стратегіях зростання — розширення товарного асортименту та ринку. Водночас диверсифікація може передбачати і новий товар, новий ринок. Стратегія диверсифікації реалізується через злиття з іншим підприємством або створення нового напрямку виробничо-збутової діяльності. Диверсифікацію поділяють на споріднену та неспоріднену. Напрями і форми диверсифікації також залежать від розмірів, ступеня спеціалізації та питомої частки товарної продукції підприємства, що міститься в сільській місцевості [8].

Є певна послідовність цілей і мотивів, які найбільшою мірою слугують стимулами для розширення обсягів діяльності, тобто для здійснення диверсифікації.

Усі цілі та мотиви можуть існувати окремо, а можуть поєднуватися — це залежить від конкретних обставин кожного агропідприємства, і вибір форм диверсифікації має бути грамотно обґрунтований і ретельно спланований відповідно до цих особливостей [2].

Нині з огляду на необхідність створення нових механізмів взаємодії між агровиробниками товарів та переробниками сировини, а також на потребу в оптимізації наявного виробництва та упровадженні нових виробництв зростає й актуальність диверсифікації виробництва в сільському господарстві.

У проведенні диверсифікації в підприємствах аграрного сектору є ряд особливостей: відповідно до потреб ринку і попиту на продукцію тваринництва та рослинництва значно розширюється асортимент агропродукції цих галузей; згідно з укладеними договорами на реалізацію агросировини господарства організують переробку на місці, тобто використовують свої площі для здійснення ще одного виду діяльності; аграрна галузь має потребу у виробництві різних товарів та наданні послуг, безпосередньо не пов'язаних з сільським господарством, але необхідних цій галузі і сільським жителям. З огляду на це підприємства створюють додаткові виробництва й цехи; для реалізації своєї, а іноді й не лише своєї продукції підприємства створюють торговельні організації, оптові бази, об'єкти соціально-культурного характеру, які також відіграють значну роль у розвитку ринкової економіки та галузей сільського господарства; внаслідок здійснення диверсифікації виробництва встановлюються зов-

нішньо-економічні й торговельні зв'язки з підприємствами близького й далекого зарубіжжя, а також з іншими регіонами; підприємства, що спеціалізуються на переробці агросировини, з метою поліпшення своєї діяльності додатково купують та орендують землю і тим самим диверсифікують й розвивають свою інвестиційну діяльність та підвищують ефективність капітальних вкладень; для отримання додаткових прибутків та участі в управлінні агропідприємства купують акції та інші цінні папери переробних підприємств; простежується диверсифікація каналів реалізації продукції, ринків, збільшення покупців; організуються системи торговельних підприємств (магазинів, ресторанів, кафе).

Диверсифікація виробництва переважно відзначається переходом на нові способи організації технологічної сфери, ринків збуту та реалізації продукції як загалом у розвитку галузі, так і у виробництві зовсім нових товарів (послуг) диверсифікованих підприємств, тому ризик значний [3].

Диверсифікація також залежить від фінансової стійкості підприємств аграрного сектору. З огляду на це фінансово слабкі підприємства або підприємства, які перебувають у стадії формування, меншою мірою зможуть охопити нові ринки або вийти на міжнародний рівень. Так само й нова продукція підприємства має бути конкурентоспроможною. Диверсифікація потребує значних фінансових витрат (інвестицій) [6].

Лише 20% результатів можна отримати, витративши при цьому 80% часу. Отже, до початку впровадження слід проаналізувати найбільш придатні види для здійснення диверсифікації, які, по можливості, зможуть дати максимальний прибуток за мінімальних витрат матеріальних, фінансових, виробничих і людських ресурсів.

Диверсифікація агровиробництва є актуальною і для розвинених країн, які прагнуть обмежити виробництво агропродукції і регулювати державні витрати на підтримку сільського господарства, і для країн, що перебувають на шляху до цивілізованих ринкових відносин, в яких сільське населення відчуває великі труднощі, пов'язані зі структурною перебудовою економіки [9].

Модернізація сільського господарства, як правило, являє собою поступовий, але стійкий процес переходу від натурального до змішаного, диверсифікованого, а потім і до спеціалізованого виробництва. Залежно від старто-

вих умов, частина господарств обрала напрям до диверсифікації свого виробництва, а друга частина — до більшої спеціалізації. Однак цей процес не обмежується змінами структури господарства та застосовуваних у ньому технологій, оскільки аграрний сектор є не тільки видом економічної діяльності, а й багатоманітним способом життя. Трансформація аграрної системи не має обмежуватися лише заходами зі збільшення обсягу виробництва: потрібні й відповідні зміни соціального, економічного та політичного устрою сільського співтовариства.

Світовий досвід показує, що позитивні та стійкі результати досягаються за належного узгодження темпів і характеру розвитку сільського господарства з іншими секторами економіки; інакше — дедалі виразніше виявляються диспропорції розвитку (що виражаються в соціальних та економічних кризах, систематичному дефіциті продовольства), які, у свою чергу, впливають на екологічний стан [2].

Сільське господарство не є саморегулювальною системою, в умовах ліберальної ринкової економіки та різкого скорочення державної підтримки воно, як правило, виявляється конкурентоспроможнішим порівняно з іншими секторами економіки, проте часто може давати стійкий прибуток за симбіозу з іншими галузями: туризмом, переробкою, торгівлею, наданням послуг дачникам (реалізація гною), громадським харчуванням [1].

Для більшості сільських жителів диверсифікація є стратегічним напрямом удосконалення їхньої економічної діяльності. В умовах нестійкості ринків і реструктуризації економіки диверсифікація потрібна, щоб забезпечити засоби існування для сільського населення. Знижуючи ризики та ступінь уразливості сільськогосподарських підприємств, диверсифікація являє собою важливу основу гнучкого пристосування до мінливих зовнішніх умов. Агровиробникам диверсифікація дає змогу знайти рішення для розвитку нових виробництв, а також розширити економічну діяльність для інших членів їхніх сімей, зокрема у ширшому географічному масштабі, поєднуючи джерела доходів сільських і міських домогосподарств (торгівля, виробництво, сервіс) [4].

На селі місцеві органи влади мають використовувати диверсифікацію як важливий напрям розвитку сільськогосподарського та несільськогосподарського малого й середнього бізнесу. Вузька спеціалізація господарств ха-

рактизується вищою продуктивністю. Однак, як правило, вона виправдана лише в разі наявності стабільної тенденції до розширення ринку.

За обмеженого та нестійкого попиту підтримка спеціалізації збільшує виробничі ризики. З цього погляду більш виправданим видається

розвиток диверсифікованої системи виробництва.

Раціональне зерно такого підходу полягає у створенні гнучкої і диверсифікованої системи джерел доходу, що дає змогу збільшити часткову зайнятість і, відповідно, доходи місцевого населення.

Висновки

Процес диверсифікації є досить трудомістким, але він необхідний підприємствам, які реалізують свою діяльність у галузях сільськогосподарства. У будь-який час може змінитися як ситуація на основних ринках, так і загальна політична ситуація, скажімо: запровадження чи скасування ліцензування; підвищення чи встановлення додаткових

мит; уведення заборон на виробництво та реалізацію тих чи інших товарів, робіт, послуг.

Унаслідок цього може ускладнитися збут, посиляться конкурентний тиск, і тоді виникне необхідність скорочення обсягів випуску продукції або й зовсім ліквідації тієї чи іншої сфери діяльності.

Бібліографія

1. Дмитренко О.М. Види стратегії диверсифікації та особливості її реалізації в сільськогосподарських підприємствах/О.М. Дмитренко//Економіка АПК. — 2010. — № 1. — С. 121–125.
2. Зоренко О.В. Диверсифікація аграрного підприємства : сутність, напрями, види/О.В. Зоренко//Вісн. Дніпропетр. ДАУ. — 2005. — № 1. — С. 144–147.
3. Кордоба О.М. Диверсифікація фермерських господарств/О.М. Кордоба//Економічний простір. — 2009. — № 22/2. — С. 204–205.
4. Корінько М.Д. Диверсифікація у вирішенні проблеми продовольчої безпеки/М.Д. Корінько//Актуальні проблеми економіки. — 2002. — № 11. — С. 8–11.
5. Лемішко О.О. Диверсифікація — найважливіший фактор підприємницької діяльності у сільськогосподарських підприємствах Луганської області/О.О. Лемішко//Економіка АПК. — 2001. — № 4. — С. 128.

6. Мельник Н.Б. Цілі диверсифікації виробництва в сільському господарстві на пореформеному етапі його розвитку/Н.Б. Мельник//Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. — Івано-Франківськ, 2008. — № 4 (2). — С. 282.

7. Петрова Н.О. Стратегія диверсифікації сільськогосподарського виробництва, як шлях формування конкурентоспроможності підприємства АПК/Н.О. Петрова//Вісн. СНАУ. — 2009. — № 4. — С. 129–130.

8. Ткачук В.І. Диверсифікація сільської економіки: соціально-економічний ефект/В.І. Ткачук//Економіка АПК. — 2009. — № 4. — С. 129–132.

9. Ткачук В.І. Диверсифікація аграрного підприємства: моногр./В.І. Ткачук. — Житомир: ЖНАЕУ, 2011. — С. 12–18.

10. Шепіцен А.О. Стратегія диверсифікації як основа формування конкурентоспроможності аграрної продукції/А.О. Шепіцен//Вісн. ЖДТУ. — 2003. — № 3. — С. 256.

Надійшла 7.05.2014.